

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПРАВНИ НАУКИ”

Галина Димитрова Ковачева

ПРЕВЕНЦИЯ НА ПРЕСТЪПНОСТТА НА НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ

АВТОРЕФЕРАТ
на дисертационен труд
за придобиване на образователна и научна степен „доктор”
Професионално направление „Право”
Докторска програма „Криминология”

Варна

2012

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПРАВНИ НАУКИ”

Галина Димитрова Ковачева

ПРЕВЕНЦИЯ НА ПРЕСТЪПНОСТТА НА НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за придобиване на образователна и научна степен „доктор”

Професионално направление „Право”

Докторска програма „Криминология”

Научен ръководител: проф. д.ю.н. Боян Станков

Рецензенти:

проф. д.ю.н. Юлия Бояджиева;

доц. д-р Юлиана Матеева

Варна

2012

Дисертационният труд се състои от увод, изложение в три глави – 190 страници и библиография – 15 страници, съдържаща 210 източника, от които - 129 на кирилица и 81 на латиница. Към дисертационния труд има 6 приложения с данни в табличен вид и графики.

Дисертационният труд е предварително обсъден от Катедра „Правни науки” и е насочен за защита пред научно жури, назначено със заповед на Ректора на ВСУ”Черноризец Храбър” №/2012 г.

Защитата на дисертацията ще се състои на 07.12.2012 г. в 10.00 ч. в Заседателната зала на Ректората на ВСУ „Черноризец Храбър”.

Материалите по защитата са на разположение в стая 204 във ВСУ „Черноризец Храбър” и на интернет адрес www.vfu.bg, раздел „Докторантури”.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследването

Превенцията на престъпността на непълнолетните е важна част от превенцията на общата престъпност в страната, което определя обществената значимост на проблема и актуалността на дисертационния труд. В съвременния свят, в който процесът на глобализация оказва комплексни ефекти върху престъпността, непълнолетното население е подложено на действието на социални, икономически и културни фактори от нов порядък. Отчитайки този проблем, ООН извежда като основен в политиката си принципа на „проучване на тенденциите, свързани с престъпността на непълнолетните, с цел планиране и формулиране на превантивната политика” (Правило 30.1 и 30.2 от Минималните стандартни правила на ООН за наказателно правосъдие за непълнолетни (Пекински правила). Този принцип е възпроизведен в пункт 5 от Ръководните насоки на ООН за превенция на противоправните деяния на непълнолетните (Насоки от Риад), където е посочено, че „следва да бъдат признати значението и нуждата от прогресивна политика за превенция на противоправните деяния на непълнолетните, както и от системни изследвания и разработване на мерки”.

Избраният регионален подход на изследване отговаря на потребността от установяване на съвременните аспекти на връзката между социалното и икономическо развитие на регионите и географията на престъпността на непълнолетните. Той е продиктуван от липсата на подобни изследвания в България след 1989 г. – факт, който затруднява превантивната политика, отговаряща на съвременните потребности в провеждането на превенцията на престъпността на непълнолетните.

Същевременно, акумулираният международен опит през последните

две десетилетия, основан на принципа на децентрализация на превантивната дейност и създаване на локални публично-частни партньорства, изисква изследване на възможността за неговото внедряване в България.

В различните държави съществуват специфични политики на децентрализация. В Дания децентрализацията обхваща цялостната дейност по превенция на престъпността, посредством създаване на Съвет по превенция на престъпността като държавно-обществен орган на централно ниво, включващ над 40 публични и частни организации и местни държавно-обществени комитети за координация на дейността на местните структури. Характерно за политиката на децентрализация на Русия е създаването на специализирана система за превенция на престъпността на непълнолетните, включваща: междуведомствена Комисия за непълнолетни, като орган за координация на превенцията на безнадзорността и правонарушенията на непълнолетните на централно ниво и специализирани държавно-обществени структури – Комисии за непълнолетни и защита на техните права - на местно ниво. Друг подход, основан изключително върху законодателното регламентиране на децентрализацията на превантивната политика, представлява моделът на Франция и Белгия, където превенцията на престъпността се основава на договорни практики между държавните институции и общините. Моделът на САЩ създава възможности за гъвкавост на местната превантивна политика, чрез доминиращото участие на неправителствения сектор в лицето на създадените съвети за превенция на престъпността.

Анализът на съществуващите политики на децентрализация, насочва към извода, че една обща система, състояща се от национален орган за координация и местни структури, ще осигури провеждането на политиката по превенция на общата престъпност и съответно – на престъпността на непълнолетните в България.

2. Обект и предмет на изследването

Дисертационният труд представлява изследване, чийто обект е политиката по превенция на престъпността на непълнолетните в страната. Конкретен предмет е превенцията на престъпността на непълнолетните в Черноморския регион.

Интересът към източния регион на Република България е свързан с високите нива на престъпност, в сравнение с повечето области в страната. Проведените преди 1989 г. регионални изследвания, свързват нивото на престъпността на непълнолетните със специфичните социални и икономически фактори, характерни за административно-териториалните области (бивши окръзи) Бургас и Варна.

Черноморският регион, с оглед на съвременното административно-териториално деление на страната, обхваща областите Варна, Бургас и Добрич, представляващи източната граница на страната с Черно море. Като част от района на Черноморския басейн, за този регион са характерни специфични рискове, свързани с геополитическото и стратегическото му положение и членството на България в Европейския съюз.

Тезата на дисертационния труд се основава на схващането на автора, че ефективното управление на превенцията на престъпността на непълнолетните може да бъде осъществено при отчитане на териториалната специфика на явлениято. Това от своя страна, изисква децентрализация на превантивната политика и въвеждане на регионален подход на управление.

3. Цел и задачи на дисертационния труд

Изследването си поставя за цел да се предложи нов модел на превантивна политика по отношение на престъпността на непълнолетните, основан на

принципа на децентрализация.

За постигане на посочената цел, се поставят следните задачи:

1) Изследване на особеностите в нивото, структурата и динамиката на престъпността на непълнолетните в страната и в Черноморския регион за периода 1989 -2009 г.;

2) Изследване на организацията и дейността на системата от държавни и обществени органи и организации, осъществяващи дейност по превенция на престъпността на непълнолетните в Черноморския регион за периода 2005-2009 г.;

3) Провеждане на научно-теоретичен анализ на превантивната политика по отношение на престъпността на непълнолетните в рамките на международната общност и Европейския съюз.

4. Методи на изследването

С оглед постигане на поставените цел и задачи, в процеса на изучаване на предмета са използвани общонаучни методи, като: наблюдение, описание, анализ и синтез, така и специфични методи на изследване: статистически, социологически (документен и анкетен), сравнително-правен, логико-юридически.

5. Практическо значение

Изследването би могло да има следното практическо значение:

1) предложеният модел на децентрализация на превантивната дейност може да подобри управлението на превенцията на престъпността в страната, при отчитане на регионалните различия;

2) направените в изложението предложения и препоръки могат да

подпомогнат подобряването на организацията и дейността на системата за превенция на престъпността на непълнолетните, с цел повишаване на нейната ефективност;

3) направените изводи и предложения *de lege ferenda*, могат да послужат при бъдещо усъвършенстване на нормативната уредба в сферата на превенцията на престъпността и по-конкретно чрез възможността за приемане на Закон за превенцията на престъпността.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В увода са формулирани обекта и предмета, целта и задачите на изследването и използваните методи. Мотивирана е необходимостта и актуалността на поставената проблематика.

С оглед постигане на поставената с изследването цел, е избран регионалният подход, който позволява задълбочено изследване на териториалната специфика на престъпността на непълнолетните. Изследването в Черноморския регион е обусловено от високите нива на престъпност, в сравнение с повечето области в страната, както и от специфичните регионални фактори от социален и икономически характер.

Очертани са основните направления на изследване, свързани с:

- нивото, структурата и динамиката на престъпността на непълнолетните в страната и в Черноморския регион;
- организацията и дейността на системата за превенция на престъпността на непълнолетните в Черноморския регион;
- превантивната политика по отношение на престъпността на непълнолетните в рамките на международната общност и Европейския съюз.

В глава първа „ПРЕСТЪПНОСТ НА НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ” е изследвана

престъпността на непълнолетните в страната и отделно - в Черноморския регион. Предмет на разглеждане е връзката между съвременните аспекти на престъпността на непълнолетните и факторите от социален, икономически, демографски, образователен и културен характер, обуславящи явлението.

В първия параграф „Съвременната престъпност на непълнолетните“ са установени съвременните ефекти на връзката между социалните и икономическите фактори и географията на престъпността в България, и в частност – върху географията на престъпността на непълнолетните.

В исторически план са представени възгледите за връзката между социалните и икономическите фактори и престъпността и тяхното отражение върху политиката на ООН, в частност - в констатациите в Миланския план за действие от 1985 г., свързани с необходимостта от отчитане на социалните и икономическите фактори в развитието на политическите, икономическите и социалните системи. Отчетено е влиянието на фактори като миграция, урбанизация, безработица и новите фактори, свързани с глобализацията и финансовата и икономическа криза от 2008 г., която оказва икономически и социален ефект в световен план върху престъпността на непълнолетните.

Проследени са общо за страната и по области, някои статистически представени показатели като: заетост на населението по отрасли на икономиката, чуждестранни преки инвестиции, средна годишна работна заплата, общ доход и общ разход на човек от домакинството, коефициент на безработица, естествен и механичен прираст на населението, вътрешна миграция в градовете и селата, бракоразводи, реализирани нощувки от български и чуждестранни граждани.

Във връзка с посочените по-горе показатели е изследвана динамиката на общата престъпност и престъпността на непълнолетните в страната и в Черноморския регион, с цел установяване на факторите от регионален характер, оказващи преимуществено влияние върху високите нива на престъпността в

изследвания регион.

Направена е икономическа, социална и криминогенна характеристика на Черноморския регион, с акцент върху урбанизацията и туризма, ефектите от които поставят значителни затруднения при осъществяване на превенцията на престъпността.

Въз основа на анализа, са изведени специфичните фактори от регионален характер, обуславящи престъпността на непълнолетните:

- 1) високата интензивност на общата престъпност в региона;
- 2) общата численост на децата и подрастващите сред населението в Черноморския регион;
- 3) наличието на семейства, идващи от други населени пунктове;
- 4) разрастването и окрупняването на градските центрове, свързано с голяма концентрация на непълнолетно население;
- 5) големият брой бракоразводи;
- 6) развитият туризъм.

С оглед високите нива на престъпността на непълнолетните в област Бургас, в сравнение с другите две административно-териториални области, представлящи Черноморския регион, е направен извод за влияние на дейността на органите от системата за превенция на престъпността върху регионалната специфика на престъпността на непълнолетните.

В параграф 2. „Структура на престъпността на непълнолетните” са разгледани качествените характеристики на престъпността на непълнолетните общо за страната и в Черноморския регион, с акцент върху новите форми на престъпност и тяхната социална обусловеност.

Отбелязано е, че структурата на традиционната престъпност на непълнолетните се запазва и на съвременния етап – факт, който може да бъде обяснен със запазване на влиянието на основните детерминанти от социален и

икономически характер. Задълбочаващите се процеси, свързани с икономическата криза, оказват негативно влияние върху жизнения стандарт и обуславят доминиращия дял на престъпността против собствеността.

Изведени са новите тенденции в структурата на престъпността на непълнолетните, свързани с нарастване дела на наркопрестъпленията и престъпленията по транспорта. Сред факторите обуславящи първата група престъпления са посочени появата и утвърждаването на организираната престъпност в България и процесите на виктимизация сред децата.

Установено е, че преобладаващият брой престъпления по транспорта, извършени от непълнолетни, са свързани с повреждане на транспортно средство по чл. 340 и 341 НК. Като сравнително нов вид престъпност, нехарактерен за непълнолетните в годините преди прехода, престъпността по транспорта е показателна за нилихистичното отношение към собствеността, в резултат на отслабения социален контрол и незачитането на обществените норми от подрастващите.

Отделено е самостоятелно място на груповата престъпност, явяваща се характерна черта на престъпността на непълнолетните и необходимостта от групова превенция, с оглед възрастовите особености на непълнолетните. Установената устойчивост в динамиката на груповите престъпления и престъпленията в съучастие, извършени от непълнолетни, обосновава извода, че съвместната престъпна активност ще продължи да бъде определяща характеристика на престъпността на непълнолетните.

Изследването на структурата на престъпността на непълнолетните в Черноморския регион откроява водещото място на престъпленията против собствеността и престъпленията, свързани с наркотици. Отчетено е влиянието на фактори, като: урбанизацията, туризма, географското положение на региона, наличието на голям пазар от потенциални клиенти и свързаният с това оборот на повече парични средства. Посочена е особеност по отношение на груповата

престъпност на непълнолетните, свързана с тенденцията към намаляване на този вид престъпност сред непълнолетните в Черноморския регион, за разлика от страната, която особеност е обусловена от специфични регионални фактори, оказващи влияние върху дейността на системата за превенция на престъпността на непълнолетните.

В параграф 3. „Социална и демографска характеристика на престъпността на непълнолетните”, на база изследване на съвременните аспекти на социалния статус на осъдените непълнолетни, са изведени факторите с криминогенно значение.

Установени са следните тенденции:

- 1) увеличаване на броя на санкционираните непълнолетни от по-ниската възрастова група от 14 до 15 г.;
- 2) засилен процес на криминализация при девойките;
- 3) нарастване на дела на осъдените непълнолетни от ромския етнос.

Изследвана е връзката между факторите „непълно семейство” и „конфликтна и криминогенна семейна среда” и криминалната активност на осъдените непълнолетни. Установена е промяната в типичното за България и региона патриархално семейство, свързана с разкъсване на социалните връзки между неговите членове, в резултат на процесите на миграция. Вследствие на тези процеси, българското семейство може да се определи като дезорганизирано. След 1989 г. се наблюдава голяма разлика в неговата структура, а оттам – и в структурата на семействата на непълнолетните правонарушители.

Три са основните проблеми, обуславящи връзката между деформациите в структурата на семейството и престъпността на непълнолетните: нарастването на бракоразводите, нарастването на случаите на фактическо семейно съжителство и отглеждането на децата в извънсемейна среда.

Направен е изводът, че ако 1/3 от непълнолетните извършители на противообществени прояви и престъпления са повлияни от липсата на пълноценна семейна среда, в която да живеят, то друга 1/3 са повлияни от конфликтната и криминогенна семейна среда, в която живеят.

Изследването на образователния статус на осъдените непълнолетни установява неблагоприятни тенденции, свързани с:

- нарастване на броя на учениците, отпадащите от училище;
- нарастване на коефициента на активност на осъдените непълнолетни, които са напуснали училище или са изключени;
- нарастване на коефициента на осъдените непълнолетни, които не учат и не работят, който превишава двойно коефициента на осъдените непълнолетни, които учат;
- нарастване на броя на бягствата от училище. За петгодишния период от 2003 до 2007 г. той е увеличен два пъти;
- нарастване на броя на осъдените непълнолетни без начално образование.

Отчетена е необходимостта от изследване на съвременните форми на прекарване на свободното време от непълнолетните, свързани със: занимания с компютри и интернет, посещения на заведения, употреба на алкохол и наркотици. Направен е извода, че липсата на авторитети в лицето на семейството и училището, за което свидетелства нарастналият брой на бягствата от семейството и училището, кореспондира с все по-изразеното влияние на приятелската среда като регулатор на поведението на непълнолетните.

Изследвана е връзката на престъпността на непълнолетните със социалните патологии, свързани с употреба на алкохол и наркотици. Установено е, че след 1989 г. е налице увеличаване на социалната патология – наркомания, явяваща се последица от появата и утвърждаването на

организираната престъпност.

Анализиран е проблемът за ефективността на институционалното въздействие върху непълнолетните и връзката му с противообществените прояви и престъпността. Установено е, че след 1989 г. се увеличава броят на осъдените непълнолетни, които преди осъждането са имали досег с институциите от специализираната система за борба срещу противообществените прояви, въз основа на което е направен извод, че не толкова липсата на реакция на институциите по отношение на първите противообществени прояви е причина за последвалия процес на криминализация на непълнолетните, колкото неадекватната реакция, свързана с невземане на необходимите мерки за ранна превенция.

Поставен е проблемът за стигматизацията, породена от реакцията на девиантността на непълнолетните и последващият процес на криминализация, който е от съществено значение при провеждане на съвременната политика по превенция на престъпността на непълнолетните. Той намира отражение и в превантивната политика на ООН, където по смисъла на пункт 5, б. „е” от Насоките от Риад, „според преобладаващото мнение на специалистите заклеймяването на младия човек като „лице с отклонения”, „правонарушител” или „потенциален правонарушител” често спомага за трайното утвърждаване на модел на нежелателно поведение у младите хора”.

Анализирани са някои неправилни практики и законодателни решения, създаващи предпоставки за засилени процеси на стигматизация сред непълнолетните, свързани с:

- изпращане от полицията на преписките в районните прокуратури за деяния, извършени от малолетни, което се явява неправилна институционална намеса по отношение на най-уязвимата от социално-психологическа гледна точка категория лица – малолетните (ненавършили 14 г.). Тя е свързана с досег на правонарушителя с два различни органа - прокурор и МКБППМН, което може

само да задълбочи негативното отношение на девианта към институционализираната система, а оттам и към обществените норми въобще;

- промените в ЗБППМН (2004 г.), с които правомощията на МКБППМН да налагат възпитателните мерки по чл. 13, ал. 1 т. 11 ЗБППМН (настаняване в СПИ) и по чл. 13, ал. 1, т. 13 (настаняване във ВУИ), се предоставят в изключителната компетентност на съда, при което се поставя въпроса за влиянието, което оказва контактът със съда върху психиката на непълнолетните;

- промените в разпоредбата на чл. 61, ал. 3 НК (ДВ, бр. 26 от 2004г.), съгласно които, когато прокурорът реши да прекрати образуваното досъдебно производство, той изпраща преписката на местната комисия. По този начин се стига до хипотези, при които непълнолетният е възможно да стане обект на въздействие от три институции (прокурор, МКБППМН, съд). Следователно, проблем е липсата на възможност в тези случаи, прокурорът сам да внесе материалите в съда.

За процеса на стигматизация в ранна възраст, свидетелства и нивото на рецидивната престъпност на непълнолетните. Ако престъпността на непълнолетните в периода преди прехода традиционно не се отличава с високи нива на рецидивизъм, то през съвременния период се наблюдава тенденция към нарастване на криминалната активност на осъдените непълнолетни рецидивисти, която дори превишава активността на пълнолетните осъдени лица. Неблагоприятните тенденции, свързани с рецидивизма и то в такъв малък възрастов период (14-17 г.), насочват към извода за интензивно влияние на факторите, обуславящи процеса на криминализация. Същевременно, от изследването в прокуратурата и съда се установява липса на информационна база за рисковите фактори, предхождащи осъждането на непълнолетните.

В глава втора „СИСТЕМА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ПРЕСТЪПНОСТТА НА

НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ” е изследвана организацията и дейността на държавната и обществената система за превенция на престъпността на непълнолетните в Черноморския регион, като е обърнато внимание на взаимодействието и координацията, при осъществяване на превантивната дейност.

В параграф 1. „Превенция на престъпността на непълнолетните” е разгледана превантивната дейност на общодържавно ниво и на ниво общини. Изследвана е организацията и дейността на системата за превенция на престъпността на непълнолетните в Черноморския регион.

По отношение превенцията на престъпността на общодържавно ниво са установени несъответствия. Те се дължат на липса на ясно изразен координационен център, осъществяващ общодържавната превантивна политика в България, предвид някои проблеми, свързани със статута и функциите на Държавно-обществената консултативна комисия по въпросите на превенцията на престъпността (ДОККВПП), а именно:

1) липсата на координационни функции на комисията. От разпоредбата на чл. 5 от Постановление № 125 на МС е видно, че ДОККВПП има основно консултативни функции, но не и същински координационни функции и функции по осъществяване на методическо ръководство на превантивната дейност;

2) липсата на контролни функции. Предложенията на комисията имат по-скоро препоръчителен характер. Предимно аналитичният и съвещателен характер на дейността ѝ, не може да осигури в максимална степен внедряване на направените предложения в практиката по превенция на престъпността;

3) комисията следва да се явява обединяващо звено по отношение на всички субекти от съществуващите специализирани системи за превенция на общата и видовете престъпност. Следователно, в членския състав на ДОККВПП по смисъла на чл. 3 от Правилника е необходимо представителство на ръководните субекти от всички системи, включително и на системата за

борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.

С оглед на горното е направено предложение *de lege ferenda* за създаването на орган за координация и методическо ръководство на цялостната система за превенция на престъпността – Съвет за превенция на престъпността към МС, при следните условия:

1) Съветът за превенция на престъпността да разполага с координационни и контролни правомощия, подобно на Междуведомствения съвет за координация и методическо ръководство на превантивната дейност;

2) В членския състав на Съвета за превенция на престъпността да бъдат включени представители на всички специализирани превантивни системи в страната, в т.ч.: на системата на МВР, съдебната система, системата за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, системата за закрила на детето, образователната система;

3) Координационният орган да се съвещава:

- редовно – поне два пъти в годината, с оглед обсъждане на отчетите и анализите на специализираните субекти и актуализиране на превантивните стратегии;

- извънредно – при възникнала необходимост или настъпили промени в законодателството и социалната практика по превенция на престъпността;

4) Към Съвета за превенция на престъпността да се изградят специализирани звена, чиято дейност да е свързана с вземане на експертни решения по отношение превенцията на отделните видове престъпност.

Авторът разглежда централният проблем по отношение на системата за превенция на престъпността на непълнолетните, свързан с паралелното функциониране на специализираните системи за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните по ЗБППМН и по-новата система за закрила на детето по Закона за закрила на детето (ДВ. бр.48 от 13 юни 2000 г.).

Аргументирано е становище за запазване на съществуващите специализирани системи при отчитане необходимостта от създаване на звено за координация – Съвет за превенцията на престъпността. Този подход е в съответствие с пункт 7.3. от Становището на Европейския икономически и социален комитет относно превенцията на младежката делинквентност, в който е подчертана необходимостта от „оперативна координация между всички служби и агенции, участващи в превенцията на младежката престъпност, като се обърне внимание на интердисциплинарен подход и създаването на агенции на междуинституционална основа.

По отношение местната политика по превенция на престъпността на непълнолетните, въз основа на анализ на приеманите до момента национални стратегии за противодействие на престъпността, е направен извод за липса на формирана такава политика. В този смисъл, необходимо е да се има предвид съвременната политика на Съвета на Европа по отношение организацията на системите за превенция на престъпността на непълнолетните. Съгласно пункт 21 от Препоръка Rec (2003) 20 на Комитета на министрите относно новите начини за справяне с престъпността на непълнолетните и за ролята на правосъдието за непълнолетни, е необходимо „планиране и координация на политиката по отношение престъпността на непълнолетните от локални публично-частни партньорства, включващи ключови държавни служби – полиция, пробационни служби, младежки и социални услуги, правосъдни институции, образователни, работодателски, здравни, жилищни служби и обществения сектор”. Тази препоръка насочва към необходимостта от създаване на местни координационни звена за превенция на престъпността на непълнолетните.

На следващо място, във връзка с необходимостта от обвързването на социалнопревантивната дейност на местните комисии със социалната и икономическа политика на общините, са установени проблеми като:

1) липса участие на представители на местните комисии в работните групи при изготвяне на общинските превантивни програми и планове;

2) липса на представители на общинските съвети в заседанията на пленарните състави на МКБППМН.

Анализът на резултатите от емпиричното изследване в Черноморския регион е насочен към организация и дейността на местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (МКБППМН). Той е посветен на проблемите на структурата, организацията и дейността на комисиите, кадровото и финансовото осигуряване на тяхната дейност.

Обстойно са изследвани трите основни направления, в които се разгръща управлението на социалнопревантивната дейност, осъществявано от МКБППМН:

- изследване и анализ на рисковите фактори;
- планиране на социалнопревантивната дейност;
- внедряване на разработените мерки, посредством дейността на центровете и кабинетите за социална превенция.

Във връзка с юрисдикционната дейност на МКБППМН, свързана с разглеждане на дела за противообществени прояви, извършени от малолетни и непълнолетни, е обърнато внимание на липсата на сигнали от длъжностни лица и граждани. Липсата на активност на обществения сектор се свързва с: недостатъчната информираност на гражданите за дейността на комисиите; специфичният характер на противообществените прояви, някои от които съдържат признаци на престъпленията кражба, грабеж, телесна повреда и хулиганство; наложилата се практика за сигнализиране на органите на МВР не само за престъпления, но и за противообществени прояви; субективни фактори, като дезинтересираност на гражданите, страх от виктимизация и недоверие в дейността на полицията.

По-нататък, авторът изследва структурата, организацията и дейността на детските педагогически стаи. Като кадрови проблеми са установени:

1) липсата на щатни инспектори за съвместна работа с някои от местните комисии в Черноморския регион;

2) липса на изискуемата по закон педагогическа подготовка при някои от инспекторите, която е резултат от колизията на правни норми. Изискването на чл. 26, ал. 2 ЗБППМН е инспекторите да са с висше педагогическо образование, а по смисъла на чл. 4, ал. 2 от Правилника за ДПС, за инспектори се назначават лица с висше образование и педагогическа квалификация.

Отделено е самостоятелно място на дейността на активите за съдействие към детските педагогически стаи. Установена е липсата на такива към преобладаващия брой ДПС. Обоснована е необходимостта от тези звена и активизиране на тяхната дейност, предвид статуса им като помощен орган в дейността на инспекторите при ДПС.

Като самостоятелен проблем, наред с дейността на инспекторите по водене на отчет на малолетните и непълнолетните, е обособено наблюдението над контингента след снемането от отчет, при наличие на риск. В този смисъл, снемането от отчет е формално определено задължение на инспекторите, което е свързано с навършването на определена възраст от водените на отчет лица - 18 г. Същевременно, тази разпоредба не следва да се тълкува като задължение за преустановяване на контакта между инспектора и правонарушителя. Авторът препоръчва този контакт да продължи, както с оглед осъществяване на индивидуалнопревантивно въздействие върху бъдещото поведение на младия пълнолетен, така и с оглед възможността такива младежи да бъдат привлечени в работата с новозаведените на отчет, за представяне на личния им опит по преодоляване на отклоненията в поведението.

По отношение дейността на полицията за превенция на престъпността на непълнолетните” е посочено, че разпоредбата на чл. 32, ал. 2 НК не съдържа

ясен критерий:

- в кои случаи спрямо малолетните следва да бъдат приложени възпитателни мерки и в този смисъл МКБППМН да бъдат сезирани от полицията;

- ако полицията не сезира МКБППМН, предвижда ли се друга мярка, като мярка за закрила, осигуряване на социални услуги или друго институционално третиране на малолетния, с оглед преодоляване на ранните отклонения в поведението.

Този проблем е от съществено значение, предвид световната практика по превенция, свързана с разширяване приложното поле на системата за социални грижи по отношение на децата в риск.

С оглед горното, авторът обосновава предложена за предвиждане на възможност за диференцирани мерки на полицейските служители, когато случаят е малозначителен или малолетният е обект на престъпление.

При изследване на дейността на прокурора и съда по превенция на престъпността на непълнолетните”, авторът се спира на следните основни въпроси:

1) анализирана е необходимостта от разширяване правомощията на прокурора по чл. 61, ал. 3 НК, когато прецени, че следва да се наложи възпитателна мярка по чл. 13, ал. 1, т. 11 или т. 13 от ЗБППМН сам да изпраща предложение до съда. По този начин би се избегнало неоправданото удължаване на срока за окончателното решаване на преписката;

2) по отношение разглеждането от съда на дела по чл. 24а ЗБППМН е направено предложение да бъде възстановено правомощието на местните комисии да налагат мерките по чл. 13, ал. 1, т. 11 и т. 13 ЗБППМН, при запазване на съдебния контрол отпреди реформата от 2004 г.

Аргументите за обосноваване на това предложение от автора са свързани със следното:

- с оглед характера на възпитателните мерки, като алтернативи на традиционното наказателно правосъдие за непълнолетни и като единствено възможни санкции за наказателноотговорните малолетни лица, съдебното производство по чл. 24а ЗБППМН се отклонява от принципите на Минималните стандартни правила на ООН за наказателно правосъдие за непълнолетни (Пекински правила), изискващи ограничаване на контакта с формалната правосъдна система;

- следва да се има предвид функционалната компетентност на двете институции – МКБППМН и съда. Първата, като особена юрисдикция по ЗБППМН разглежда и решава възпитателни дела за извършени противообществени прояви. Съдът е правораздавателна институция, която реализира отговорността на наказателноотговорните лица за извършени престъпления. Отклоняването от основната компетентност на съда – разглеждане и решаване на дела за престъпления, извършени от непълнолетни, създава предпоставки за диспропорции в системата;

- съгласно разпоредбата на чл. 24а, ал. 4, т. 2 ЗБППМН, съдът може да наложи и друга възпитателна мярка, извън предложената от МКБППМН по чл. 13, ал. 1, т. 11 или т. 13 ЗБППМН. В тези случаи, движението на материалите по делото между МКБППМН-съд-МКБППМН е неоправдано;

3) на следващо място е обсъдена необходимостта от съществуването на разпоредбата на чл. 78а, ал. 6 НК, предвид установената липса на нейното прилагане в практиката. Посочени са следните аргументи против целесъобразността от съществуването на разпоредбата на чл. 78а, ал. 6 НК, а именно:

- когато съдът наложи възпитателна мярка на това основание, то правилно ли е да се приравняват последиците по отношение на непълнолетните, за които са налице основанията за ОНО по чл. 61, ал. 1 НК и по отношение на тези непълнолетни, за деянието на които се предвижда

наказание лишаване от свобода до три години или друго по-леко наказание (чл. 78а, ал. 1, б. „а” НК), т.е. очевидно в последния случай не може да се каже, че деянието не представлява голяма обществена опасност;

- не е в достатъчна степен изследвана потребността от разширяване полето на института на освобождаването от наказателна отговорност, както и какъв е критерият в единия случай общественото порицание да е наказание по чл. 62, т. 3 НК, а в другия случай административно наказание по чл. 78а, ал. 6 НК. Подобен законодателен подход показва заобикаляне на проблема с ограничената система от наказания за непълнолетни, с въвеждането на нови институти, необходимостта от които не е задълбочено проучена;

- друг проблем, свързан с прилагането на чл. 78а, ал. 6 НК се съдържа в процесуалния ред по гл. 28 НПК за ОНО с налагане на административно наказание. Процесуалният закон не е актуализиран след приемане на разпоредбата, регламентираща института в НК. В този смисъл, в чл. 378, ал. 1 НПК не е регламентирано задължението на съда за призоваване на родителите или попечителя на непълнолетния. Това е сериозно отклонение от пункт 7.1 от Пекинските правила, предвиждащо правото на непълнолетния на делото да присъства родител или попечител.

4) При изследване на превантивния ефект на института на условното осъждане на непълнолетни, е поставен въпросът за необходимостта от предвиждане на възпитателни мерки в изпитателния срок.

По-нататък в изложението, авторът извършва анализ на организацията и дейността на обществената система за превенция на престъпността на непълнолетните. Изследвана е структурата на обществената система в лицето на: детските педагогически стаи на обществени начала и извънщатните инспектори; училищните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните; центрoвете за социална превенция и консултативните кабинети към МКБППМН и неправителствените организации.

Като един от основните проблеми, с оглед нехомогенността на обществената система за превенция на престъпността на непълнолетните, е посочена липсата на законодателна регламентация на взаимодействието ѝ с другите субекти от държавната система.

Особено място е отделено на социалнопревантивната дейност на центровете и кабинетите към МКБППМН с оглед увеличаване капацитета на дейността им. Посочена е необходимостта от: разширяване информационната осведоменост на гражданите за дейността им; насочването към тях на непълнолетни за извършени деяния, по отношение на които не са взети последващи мерки поради явна малозначителност (чл. 9, ал. 2 НК); създаване на групи за работа на терен, които да работят съвместно с неправителствени организации.

По отношение на неправителствените организации, са установени слабости в дейността, свързани с инцидентното им участие в проектите, организирани от държавните и местните органи и липсата на НПО в някои общини от Черноморския регион.

Във връзка с организираното участие на обществения сектор, са анализирани специфични модели, прилагани в други държави, като: създаването на специализирана НПО на национално ниво в САЩ и Германия и изграждането на обществена мрежа за превенция на престъпността в Тайланд. Посочени са предимствата на първия подход.

Разгледана е необходимостта от включването на младежите в местната превантивна политика, като важен аспект на участието на обществената система в превенцията на престъпността на непълнолетните. Посочено е, че този подход е в съответствие с пункт I.11 от Ревизираната европейска харта за участието на младите хора в живота на общините и регионите, в който е посочена нуждата „младежите да бъдат директно включвани в местните структури за борба с насилието и престъпността”.

В параграф 2. „Взаимодействието в системата за превенция на престъпността на непълнолетните” са изследвани проблемите на взаимодействието в дейността по превенция на престъпността на непълнолетните в Черноморския регион. Разгледана е координацията, осъществявана от местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и контролът, който те упражняват при организиране на социалнопревантивната дейност.

За целите на анализа на взаимодействието, осъществявано при превенцията на престъпността на непълнолетните, са определени следните понятия:

- взаимодействие - процес на управление на превенцията на престъпността с постоянен характер и като причина за възникването и функционирането на системата, очертаващо като цяло кръга от субекти, осъществяващи превантивна дейност;

- координация - законодателно регламентирана дейност на субектите от системата за превенция на престъпността, насочена към постигане на конкретни резултати, чрез осигуряване на организация и разпределение на участието, съобразно компетентността на отделните субекти;

- партньорство - конкретна форма на сътрудничество, използвана за координация на превантивната дейност, която има временен характер и е насочена към постигане на конкретна, предварително планирана цел.

Авторът установява някои проблеми на взаимодействието при осъществяване на социалнопревантивната дейност на МКБППМН, а именно:

- 1) проблеми във взаимодействието между МКБППМН и отделите за закрила на детето (ОЗД) към дирекциите „Социално подпомагане”. Те се дължат на неяснотата относно функциите на местните комисии, регламентирани в чл. 10, ал. 1, б. „а” ЗБППМН, а именно: организация и координация на социалнопревантивната дейност на територията на общината и

вземане на мерки за социална защита и развитие на малолетните и непълнолетните, които се нуждаят от помощ. Първата функция е основна при осъществяване на дейността на комисиите. В изпълнение на тази своя функция те следва да получават информация от всички субекти, участващи в системата за превенция.

Правомощието на комисиите да вземат на мерки за социална защита и развитие на малолетните и непълнолетните, които се нуждаят от помощ, следва да отпадне, тъй като с приемането на специалния ЗЗД (ДВ,бр. 48 от 13 юни 2000 г.), ОЗД са единствено компетентни да вземат такива мерки. Комисиите не осъществяват, нито е необходимо да осъществяват такава дейност, поради наличието на изградена друга специализирана система – тази по ЗЗД.

2) липсва взаимодействие между комисиите и регионалните инспекторати по образованието (РИО) по повод информационното осигуряване на социалнопревантивната дейност. Причина за тази диспропорция в системата се явява функционалната компетентност на инспекторатите, които са орган за провеждане на държавната образователна политика на територията на областта. Съгласно чл. 35, ал. 2 от Закона за народната просвета, РИО са „териториални администрации към министъра на образованието, младежта и науката за управление и контрол на системата на народната просвета”, а по силата на чл. 11, т. 4 от Правилника за устройството и дейността на регионалните инспекторати по образованието, те „подпомагат координирането и взаимодействието между институциите от системата на народната просвета и взаимодействието им с териториалните органи на изпълнителната власт”. Следователно, съгласно посочения правилник, РИО следва да оказват информационно съдействие на МКБППМН при осъществяване на превантивната дейност, независимо от липсата на изрична разпоредба в закона.

3) установени са следните проблеми на взаимодействието между местните комисии и НПО:

- половината от комисиите в областите от Черноморския регион не работят с НПО;

- когато е налице съвместна дейност, тя се изразява в: участие на НПО в мероприятия и проекти за ограничаване на криминогенните фактори и подпомагане на нуждаещи се от помощ деца;

- липсва инициатива от страна на НПО за участие в социалнопревантивната дейност;

- налице е тенденция към изместване на организацията на социалнопревантивната дейност от МКБППМН към администрацията на общините, предвид обстоятелството, че едва половината от НПО участват в програми на МКБППМН.

4) друг проблем се открива в разпоредбата на чл. 10, ал. 1, б. „а” ЗБППМН, съгласно която МКБППМН съвместно с инспекторите участват в издирването на малолетни и непълнолетни, нуждаещи се от помощ. Предвид спецификата на дейността на комисиите и основната компетентност на инспекторите при ДПС по издирване на малолетни и непълнолетни извършители на противообществени прояви или обект на престъпно посегателство, следва цитираната разпоредба на ЗБППМН да бъде изменена и комисиите да бъдат освободени от една несвойствена за тях функция.

5) съществуват затруднения във взаимодействието на местните комисии с училищните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (УКБППМН). Причините се дължат основно на неяснотите относно статута и функциите на училищните комисии. Действително, по силата на раздел II, пункт 2.3. от Насоките за организацията и дейността на училищните комисии, те уведомяват МКБППМН за противообществените прояви на учениците, но липсва възможност за упражняване на контрол от комисиите, предвид характера на училищните комисии като орган на обществената система.

По отношение на информационната безопасност на взаимодействието е очертана необходимостта от предвиждане на мерки в общинските стратегии, а не толкова законодателно регламентиране на задълженията за предоставяне на информация на участващите в превантивните дейности. Посочено е, че особено внимание при планирането на дейността следва да се обърне на изготвянето на обобщени анализи на престъпността и противообществените прояви и предвиждането на задължение на съответните участници за предоставяне на надлежна информация на комисиите в определени срокове.

Авторът анализира вида координация, осъществявана от МКБППМН, при която независимо от различния ранг на субектите от системата, се постига единодействие, чрез определяне по законодателен път на орган за координация, който има качеството на *primus inter pares*.

Изследвани са формите на координация, при което се установява прилагането на твърде ограничен брой управленски форми на координация, като: разработване на комплексни програми и планове, изготвяне на координационни планове, организиране на координационни срещи. Направен е извода, че преобладават координационните форми с текущ характер пред тези с управленски и съответно – дългосрочен характер. Дейността по планиране е значително ограничена, а оттам възникват и затруднения при осъществяването на обратна връзка между комисиите и другите субекти от системата.

Открити са следните слабости в координацията на дейността на системата за превенция:

1) половината от комисиите не разработват координационни планове за осъществяване на социалнопревантивната дейност. Организирането на координационни срещи не може да запълни тази празнота, тъй като координационните планове предполагат по-голяма яснота в правата и задълженията на субектите и обвързване на очакваните резултати с определени срокове;

2) при организирането на координационни срещи липсва системност в контактите с обществения сектор;

3) недостатъчна е активността на останалите субекти при организиране на координационни срещи с комисиите;

4) налице е дублиране на дейности, осъществявани от обществените възпитатели и инспекторите при ДПС. За преодоляването му е необходимо да се изработи механизъм, при който след вземането на отчет от инспектора при ДПС, МКБППМН да определи обществен възпитател за текущият контрол върху поведението на извършителя на противообществената проява. В тези случаи инспекторът може да се информира и когато е нужно да предприема необходимите мерки по провеждане на беседи и срещи с малолетния и непълнолетния и неговите родители, без да е необходима текущата му намеса.

Обърнато е внимание на проблема за упражняваният от МКБППМН контрол при осъществяване на социалнопревантивната дейност. Чрез контролната си функции местните комисии трябва да имат възможността за текущо наблюдение върху поведението на контролираните субекти, за коригиране на това поведение, в съответствие с мерките, заложи в превантивните програми и планове, както и да могат да изградят механизъм на обратна връзка с контролираните субекти.

Направен е извода, че ЗБППМН не осигурява яснота относно границите на контролните правомощия на комисиите, с оглед на което упражняваният контрол върху дейността на СПИ, ВУИ и ДВНМН има формален характер. Конкретните проблеми са свързани със следното:

1) според голяма част от специалистите, работещи към местните комисии, контролът се свързва с контингента, по отношение на който е направено предложение до съда за вземане на възпитателна мярка, а не въобще върху корекционно-възпитателната дейност на тези институции. Преди всичко, контролът трябва да е свързан с проверка на качеството на корекционно-

възпитателната работа в СПИ и ВУИ и на второ място – с индивидуалнопревантивната работа с настанените от съда по предложение на местните комисии, малолетни и непълнолетни;

2) обърнато е внимание на проблема за броя на СПИ и ВУИ, който е твърде голям за страната. Като критерий за редуциране на техния брой и евентуалната им реорганизация, следва да се вземе предвид броят на настанените в тях малолетни и непълнолетни.

3) по отношение контрола упражняван върху дейността на ДВНМН е установена колизия на правни норми, предвид следното:

- контролът върху ДВНМН се осъществява: съгласно чл. 10, ал. 1, б. „и” ЗБППМН - от МКБППМН, а съгласно чл. 4, ал. 3 от Правилника за организацията и работата на ДВНМН - от ЦКБППМН;

- контролът върху цялостната дейност на ДВНМН се упражнява от Министерството на вътрешните работи, предвид разпоредбата на чл. 34 ЗБППМН;

- по силата на чл. 145 от Закона за съдебната власт, прокурорът упражнява общ надзор за законност на актовете и действията на лицата, работещи в домовете.

В глава трета „НОВИ ПОДХОДИ НА ПРЕВАНТИВНАТА ПОЛИТИКА ПО ОТНОШЕНИЕ ПРЕСТЪПНОСТТА НА НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ” е разгледана политиката на Европейския съюз и ООН по превенция на престъпността на непълнолетните и е представен опитът в организацията на системите за превенция на престъпността на непълнолетните в Европа, Америка, Азия, Австралия и Нова Зеландия. Направени са предложения за оптимизиране организацията и дейността на системата за превенция на престъпността в България, както и за внедряване на нови подходи, свързани с приемане на Закон за превенция на престъпността, децентрализация на

превантивната политика, прилагане на медиация за непълнолетни и други специфични мерки.

В параграф 1. „Превантивна политика по отношение на непълнолетните правонарушители”, авторът обосновава необходимостта от нов законодателен подход, с оглед на което е направено предложение *de lege ferenda* за приемане на *Закон за превенцията на престъпността*, чиито норми да са насочени към следните основни въпроси:

а). Предмет - ясно и точно законово дефиниране на термина „превенция”, като: *дейност, осъществявана от държавни и държавно-обществени органи и обществени организации, насочена към прилагане на система от мерки за ограничаване и неутрализиране действието на факторите, порождащи общата и отделните видове престъпност;*

б). Институционална основа на превенцията на престъпността в България, чрез:

- посочване на системата на национално ниво, включваща както съществуващите специализирани държавни органи в сферата на превенцията на престъпността, така и създаване на орган за координация и методическо ръководство - *Съвет за превенция на престъпността* към Министерски съвет;

- посочване на системата на териториално (общинско ниво), включваща съществуващите специализирани държавни и държавно-обществени органи, органите на местно самоуправление, участието на неправителствени организации и създаване на местни структури, осъществяващи превантивна дейност – *Комисии за превенция на престъпността*.

в). Компетентност на ръководните органи на превантивната дейност:

- на национално ниво, по отношение на Съвета за превенция на престъпността – определяне на правомощия по координация, методическо ръководство и планиране на превантивната дейност;

- на местно ниво, по отношение на Комисиите за превенция на

престъпността – координация на дейността държавните и обществените органи и организации по превенцията на престъпността на територията на общините и осъществяване на общинската превантивна политика.

г). Направленията на превантивната дейност в държавата по отношение на конвенционалната, икономическата, организираната престъпност и престъпността на непълнолетните да са самостоятелно обособени и да включват разпоредби относно: основните дейности, участващите субекти и взаимодействието между тях.

Като важен подход на съвременната превантивна политика е обоснована необходимостта от децентрализиран модел на управление на системата, въз основа на анализ на моделите на децентрализация в други държави. Направено е предложение *de lege ferenda* за създаване на местни структури към общините-*Комисии за превенция на престъпността* със статут на държавно-обществени органи, които:

- да са териториални звена на предлагания Съвет за превенция на престъпността;

- да осъществяват координация и методическо ръководство на субектите от системата за превенция на престъпността на местно ниво;

- да са със състав: председател – зам.- кмет на общината и членове – представители на: областните дирекции на полицията, на МКБППМН, териториалните дирекции „Социално подпомагане”, регионалните инспекторати по образованието, неправителствени организации и граждани.

- статутът и правомощията им да са уредени в предлагания *Закон за превенцията на престъпността*.

Изведена е необходимостта от регионален подход в управлението на превантивната политика, която изисква:

- *рамков характер на националната превантивна политика*, при което да се осигури достатъчна автономност на местната система за превенция в процеса

на планиране на местната превантивна политика, т.е. в националната стратегия мерките за превенция и контрол над престъпността да бъдат формулирани не общо за страната, а регионално – чрез извеждане на основните направления на политиките в отделните региони на страната;

- конкретизиране на регионалния подход, чрез „снемането му” на ниво общини, посредством планиране на социално-икономическата политика на общините при отчитане на специфичните фактори от социален и икономически характер.

Препоръчано е създаване на механизъм за повишаване ефективността на управлението на превенцията на престъпността в страната по механизма на „обратната връзка”, който да премине през три етапа:

а) първи етап - в националната стратегия за противодействие на престъпността да бъде предвидено периодично изготвяне на анализи от общинските администрации относно:

- социално-икономическото развитие на общините и свързаните с него демографски процеси, урбанизация и миграция;

- нивото, структурата и динамиката на престъпността в съответните общини.

б) втори етап – обобщаване на анализите от общинските администрации на централно ниво и актуализиране на националната стратегия с оглед регионалните приоритети, при съответно ресурсно, кадрово и финансово осигуряване.

в) трети етап – внедряване на превантивните мерки по пътя на актуализиране на регионалните и общинските превантивни програми.

Параграф 2. „Нови подходи в организацията и дейността на системата за превенция на престъпността на непълнолетните” съдържа мерки за организация и оптимизиране дейността на системата за превенция на

престъпността на непълнолетните.

Специално внимание е отделено на необходимостта от изграждане на дългосрочни партньорства с приоритет ранната превенция на противообществените прояви и престъпността на непълнолетните. Този подход е в съответствие с пункт 21 от Препоръка Rec (2003) 20 на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно новите начини за справяне с престъпността на непълнолетните и за ролята на правосъдието за непълнолетни. Посочено е, че като партньори могат да участват широк кръг субекти: общински съвет, местна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, детска педагогическа стая, отдел за закрила на детето, регионален инспекторат по образованието, съд, прокуратура, училища, университети, неправителствени организации, медии.

Друг предлаган подход на съвременната превантивна политика е участието на частния бизнес в превенцията на престъпността. Предимствата му са свързани с: възможността за осигуряване на финансов ресурс в общините за различни проекти и дейности и подобряване на качеството и количеството на превантивните мероприятия.

Авторът анализира практиката на съществуващите в други държави съдилища за непълнолетни и семейни съдилища. Направен е извод за липсата на необходимост от такива институции в България. Аргументите на автора са свързани със следното:

- създаването на специализирана правораздавателна институция за малолетни и непълнолетни или само за непълнолетни противоречи на основни принципи на превантивната политика на ООН, предвиждащи разширяване приложното поле на алтернативите на наказателно правосъдие;

- то се отклонява от световната тенденция за отдаване на приоритет на социалните услуги пред наказателното правосъдие за непълнолетни;

- явява се ненужно натоварване на системата с допълнителни звена, с които трябва да се изграждат впоследствие координационни връзки;

- натоварва държавния бюджет с допълнителна финансова тежест;

- не съответства на тенденцията за развитие на възстановителното правосъдие за непълнолетни, свързано с решаване на конфликти, породени от престъпление в неформална и неинституционална среда с широката подкрепа на обществото;

- идеята за семейни съдилища е неприложима в България, където семейните въпроси се решават от общи съдилища и е нецелесъобразно те да бъдат предоставяни на друга специализирана юрисдикция.

В българските условия, ефективност на превантивното въздействие може да бъде постигнато не чрез институционализация на системата за наказателно правосъдие, а чрез:

- специализация и профилиране на прокурорите, разследващите полицаи, съдиите и адвокатите;

- обособяването на специализирана зала в съда, в която: да се разглеждат само дела за непълнолетни; дизайнът на която да не възпроизвежда традиционната съдебна атмосфера, а да предпоставя възможност за конферентност.

В параграф 3. „Система от мерки за превенция на престъпността на непълнолетните” са предложени мерки за превенция на структурата на престъпността на непълнолетните в България, както и някои нови подходи на превенцията на престъпността на непълнолетните в международен план.

Предвид съвременната европейската превантивна политика, свързана с разширяване на приложното поле на обществените санкции и мерки, е направен анализ на прилаганите в България обществени санкции и мерки по отношение на непълнолетните. Констатирано е наличието на такива във връзка основно с възпитателните мерки по ЗБППМН и възможностите за оказване на

въздействие върху поведението на непълнолетния от институционализираната система по чл. 2 от този закон.

С оглед на посоченото, подходяща мярка за индивидуалнопревантивно въздействие по отношение на непълнолетни, чиито деяния не представляват голяма обществена опасност по смисъла на чл. 61 от НК, е насочването им към обществени услуги от центровете за социална превенция/консултативните кабинети към МКБППМН, след освобождаването от наказателна отговорност. В тези случаи възпитателната мярка се прилага кумулативно със социална мярка, като местните комисии насочват правонарушителите към социални програми, в които е ангажиран ресурса на обществения сектор.

Особено внимание е обърнато на една от най-новите световни тенденции в политиката по превенция на престъпността на непълнолетните, свързана с т.нар “Възстановително правосъдие” (Restorative Justice). То в пълнота отговаря на изискванията към политиката по превенция на престъпността на непълнолетните, съобразно Насоките от Риад.

Направен е сравнителен преглед на производството за разглеждане на възпитателни дела от МКБППМН и освобождаването от наказателна отговорност на непълнолетни в България и практиките по възстановително правосъдие на Нова Зеландия, Англия и Уелс, съдържащи сходни елементи.

Конкретните предложения за прилагане на медиацията по отношение на непълнолетни в България, са свързани с досъдебното производство на наказателния процес и разглеждането на възпитателни дела от МКБППМН.

В първия случай, медиацията може да бъде обвързана с правомощията на прокурора по чл. 61, ал. 3 НК. По този начин, участието на постралия от престъплението в досъдебната фаза на процеса, съответства на особените правила за непълнолетни по гл. 30 НПК. В този смисъл, може да бъде предложен следният механизъм:

- 1) прокурорът, при наличие на определените предпоставки в 61, ал. 1 НК,

да насочва непълнолетния, неговите родители или попечител и пострадалия от престъплението към изслушване от медиатор;

2) постигнатото съгласие между страните в конфликта по повод необходимата мярка за въздействие и възстановяването или обезщетяването на вредите, се отразява в решението на медиатора. Когато не е възможно да бъде постигнато съгласие между непълнолетния и пострадалия, медиаторът съставя писмено мнение до прокурора;

3) при постигнато съгласие между страните в конфликта, прокурорът прекратява наказателното производство, като освобождава непълнолетния от наказателна отговорност с приложение на мярката/мерките, съгласно медиационното решение. При липса на съгласие, прокурорът разполага с възможност да направи предложение до съда за освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание по чл. 78а, ал. 6 НК или да състави и внесе обвинителен акт в съда.

Авторът счита, че в производството за разглеждане на възпитателни дела от местните комисии по ЗБППМН, принципът на медиацията е особено подходящ, предвид разпоредбата на чл. 19, ал. 5, свързана с възможността да бъде поканен пострадалият от противообществената проява. По сегашния ред, пострадалият само присъства във възпитателното дело, когато това е в интерес на непълнолетния. С това не се определя положението на пострадалия при разглеждане на възпитателното дело, тъй като тук не се допускат претенции за обезщетение. Нецелесъобразно е присъствието на пострадалия, без реална възможност за разрешаване на конфликта, възникнал между него и непълнолетния правонарушител. Следователно, той трябва да има възможността активно да участва, ако желае това, посредством:

- предоставяне на възможност за дискусия между непълнолетния и пострадалия за преодоляване на конфликта, породен от извършената противообществена проява. В тези случаи, председателят на състава, който

разглежда възпитателното дело, осъществява функции, подобни на тези на медиатор;

- възможност на пострадалият да поиска да не бъде наложена възпитателна мярка на непълнолетния, при успешно решаване на конфликта.

По отношение на отклоняването на непълнолетни от традиционното наказателно правосъдие, са изследвани формите на отклоняване в международен аспект и приложимостта на института в превантивната политика по отношение на непълнолетните в България. Авторът счита, че отклоняването на непълнолетни от наказателно правосъдие в България е особено подходящо във връзка с предложението по-горе механизъм на медиация в производството по чл. 61 НК. По този начин могат да бъдат разширени дискреционните правомощия на прокурора по посока не само на изпращането на материалите на МКБППМН за налагане на възпитателна мярка, но и с оглед възможността при положително решение на конфликта, породен от престъплението, непълнолетният да бъде включен в социални мероприятия, без да бъде санкциониран.

III. БИБЛИОГРАФСКА СПРАВКА

В БИБЛИОГРАФИЯТА към изследването са посочени 210 източника – книги, монографии, учебници, студии, статии и други източници. От тях 129 са на кирилица (на български и руски език) и 81 са на латиница (английски език).

IV. СПРАВКА НА ПО-СЪЩЕСТВЕНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Научните приноси в дисертационният труд могат да бъдат групирани по следния начин:

- 1) Дисертационният труд представлява научно изследване на

превенцията на престъпността на непълнолетните, явяващо се първото регионално изследване за периода след 1989 г.;

2) Изследвани са нивото и структурата на престъпността на непълнолетните в страната и Черноморския регион, във връзка с детерминантите от социален и икономически характер, обуславящи явлението;

3) Изследвана е организацията и дейността на системата за превенция на престъпността на непълнолетните в Черноморския регион и са изведени предложения с научна стойност и практическо приложение;

4) Направени са предложения *de lege ferenda*, насочени към усъвършенстване на съществуващата законодателна регламентация на специализираните субекти от системата за превенция;

5) Аргументирана е тезата за необходимостта от специален Закон за превенцията на престъпността, чиито норми да обхванат правната регламентация на цялостната превантивна дейност в държавата, включително и превенцията на престъпността на непълнолетните;

6) Посредством регионалния подход на изследване, е обоснован модел на децентрализация на превантивната политика;

7) Предложени са някои ефективни подходи от международния опит в превенцията на престъпността на непълнолетните, които могат да бъдат успешно реализирани в България.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Механизмът на играта при формирането на девиантното поведение на малолетните и непълнолетните. (Сб. Доклади от Научна конференция “Наука и социална практика”, секция “Правни науки”), ВСУ “Черноризец Храбър”, Варна, 2006, с. 72-78;

2. От проблема за децата в риск до реалността на младежките криминални групи. Известия на съюза на учените – Варна, Серия “Хуманитарни науки” 2`2005/1`2006, стр. 100-103;

3. Ролята на обществената система в ранната превенция на престъпността на непълнолетните. Известия на съюза на учените – Варна, Серия “Хуманитарни науки” 1`2007, стр. 96-100;

4. Причини и условия на престъпността на непълнолетните. Годишник на ВСУ “Черноризец Храбър”, том XIII, 2007, стр. 371-390;

5. Характеристики на престъпността на непълнолетните. Научен алманах на ВСУ “Черноризец Храбър”, серия “Юридически науки и обществена сигурност”, кн. 10, 2008, стр. 47-52;

6. Организация на системата за превенция на престъпността на непълнолетните. Известия на съюза на учените – Варна, Серия “Хуманитарни науки” 1`2008, стр. 90-92;

7. Модели за превенция на престъпността на непълнолетните. Годишник на ВСУ “Черноризец Храбър”, том XIV, 2008, стр. 192-199;

8. Взаимодействието при осъществяване на социалнопревантивната дейност на МКБППМН на територията на община Варна. Известия на съюза на учените – Варна, Серия “Хуманитарни науки” 1`2010, стр. 93-96;

9. Емпирично изследване на организацията и дейността на системата за превенция на престъпността на непълнолетните в областите Варна, Бургас и Добрич Годишник, ВСУ “Черноризец Храбър”, том XVI, 2010, стр. 140-170;

10. Относно законодателната регламентация на превенцията на престъпността на непълнолетните. Известия на съюза на учените – Варна, Серия “Хуманитарни науки” 1`2011, стр. 91-93;

11. Социалнопревантивна дейност на местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. „Превантивната политика и съвременната престъпност” (Материали от научна сесия посветена на 25-годишнината от създаването на Българската асоциация по криминология, проведена на 14 юни 2011 г.), БАК, София, 2012, стр. 152-161;

12. Превенция на градската престъпност на непълнолетните. Научен алманах, ВСУ “Черноризец Храбър”, серия “Юридически науки и обществена сигурност” (под печат).

13. Образование и практика по превенция на престъпността на непълнолетните, в контекста на правото на Европейския съюз. Доклад от научна конференция „Националното юридическо образование и правото на Европейския съюз”, Лятна научна сесия на Юридическия факултет (под печат).